

Tàpies i l'antibel·licisme

Explicació per als companys

A continuació fem un breu resum de la cronologia de la biografia de Tàpies vinculada amb els fets històrics que van marcar la seva actitud antibel·licista.

Cronologia

1923 -> Neix en un context de postguerra de la Primera Guerra Mundial en el si d'una família acomodada i de tradició llibretera, fet que li dona accés a la cultura.

1936-39 -> En la seva adolescència viu la Guerra Civil.

1940-50 -> Inicia el seu camí artístic influït per la Segona Guerra Mundial i els estralls de la bomba atòmica.

1950-65 -> Emmarcat en l'**informalisme** (moviment pictòric que comprèn totes les tendències abstractes i gestuals que es van desenvolupar a França i a la resta d'Europa després de la Segona Guerra Mundial, altrament **pintura matèrica o art brut**), els membres del qual cerquen respostes a un context vital marcat per nombroses conteses bèl·liques (Corea, Hongria, Guatemala, Iran, etc.), inicia el seu compromís polític i social contra la dictadura franquista.

1966-77 -> És un dels artistes més compromesos en les darreries del franquisme durant el cicle de protestes contra el règim a Catalunya i el moviment pacifista mundial que emergeix de la protesta contra la guerra del Vietnam.

1980-2000 -> Exhibeix el seu compromís antibel·licista i pacifista en diferents causes a nivell internacional (règims dictatorials com el xilè, règim d'apartheid sud-africà, conflicte basc). És guardonat amb el Premi de la Pau de Nacions Unides.

Podem dir que Tàpies va ser un artista compromès tant pel contingut de la seva obra com per l'actitud col·laborativa en nombroses iniciatives, amb les quals va col·laborar cedint obres per fer-ne litografies, per exemple.

A continuació, citem algunes de les obres relacionades amb iniciatives de protesta contra la guerra.

Obres relacionades amb la defensa de la pau i l'antibelicisme

- a. 1974 donació de l'obra *Empremta de mà* (1974) a CCOO per col·laborar amb la reconstrucció del Vietnam

- b. 1983 realitza cartells per al Comitè d'Artistes del Món contra l'Apartheid, per al Comitè Català d'Acció per la Pau i el Desarmament i per commemorar el 10è aniversari de l'assassinat d'Allende.

Apartheid criminals. 1983

- c. 1989 Tàpies crea l'escenografia teatral per a l'obra *Johnny va agafar el fusell* representada al Teatre Lliure i interpretada per Pep Munné
 - i. L'obra s'havia publicat el 1939
 - ii. El 1971 se n'havia fet la pel·lícula en plena onada de protestes contra la guerra del Vietnam

Explicació sobre l'escenografia

Els tres elements més destacables d'aquesta escenografia són: el llit, la cadira i la creu.

- En l'escenografia de l'obra hi ha en la part central un **llit** escapçat, símbol de l'amputació física que ha sofert el protagonista. A més, és en un llit on ha quedat confinat per sempre.

- Coronant el llit hi ha una **cadira**, un dels objectes recurrents en l'obra de Tàpies. La cadira ha estat un element representat en l'obra de molts artistes, alguns dels significats de la cadira són:

- Element molt humà, per si sola, una cadira no és res, tot deriva de l'ús que se'n faci i de qui la fa servir. Pot ser símbol de poder, però alhora és un objecte modest.
- La cadira està íntimament lligada amb qui la fa servir.
- Indica un lloc: tothom té la seva cadira, o el seu lloc a taula.
- La cadira és un símbol d'hospitalitat, sempre està esperant algú.
- També són dipòsits de memòria.

Ell mateix va explicar en un text publicat a la revista *Cavall Fort* el sentit de l'ús en les seves obres d'objectes com la cadira.

Text de Tàpies a *Cavall Fort*, 1967, sobre la cadira:

"Mireu l'objecte més senzill. Agafem, per exemple, una vella cadira. Sembla que no és res. Però penseu en tot l'univers que comprèn: les mans i les suors tallant la fusta que un dia va ser arbre robust, ple d'energia, al mig d'un bosc frondós en unes altes muntanyes, l'amorós treball que la va construir, la il·lusió que la va comprar, els cansaments que ha alleujat, els dolors i les alegries que deu haver aguantat, qui sap si en grans salons o en pobres menjadors de barriada... Tot, tot participa de la vida i té la seva importància. Fins i tot la més vella cadira porta dintre seu la força inicial d'aquelles sabetes que pujaven de la terra, allà als boscos, i que encara serviran per donar escalf el dia que, feta estelles, cremi en alguna llar".

- La **creu** defineix gairebé tota la trajectòria de Tàpies. En diverses etapes, simbolitza:
 - Després de la Guerra Civil, els cementiris plens de mort.
 - Posteriorment, la identifica amb les coordenades de l'espai.

- També la religió i l'adopta per adaptar-la als seus temps.
- Sent admiració per Ramon Llull i l'evoca amb la creu.

També podem observar que dins la creu hi ha unes tisores, element que en aquest cas ens pot remetre a la idea d'amputació, es pot vincular amb l'imaginari de l'hospital, o també amb la impossibilitat de comunicació que pateix el protagonista.

Resum de l'argument de l'obra:

Explicació breu de l'argument: Un jove nord-americà es presenta voluntari per lluitar en la Primera Guerra Mundial. No triga a resultar-ne greument ferit a causa d'una granada. Primer no és conscient de les conseqüències en el seu cos, però a poc a poc, descobrirà que ha perdut totes les extremitats i tots els òrgans dels sentits. De manera que només es pot comunicar movent el cap. La novel·la relata el seu monòleg interior que alterna els seus records, els seus somnis i la realitat del moment.

La lectura d'aquest **fragment** de la novel·la ens pot ajudar a entendre el to que respira tota l'obra:

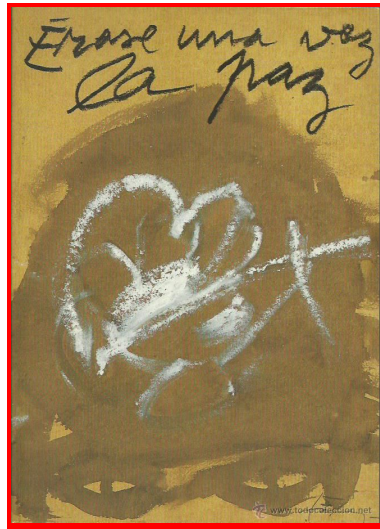
"Va pensar aquí tenim el Joe Bonham estès com un costellam de bou la resta de la teva vida i per què? Algú et va tocar l'espatlla i et va dir vine fill

ens n'anem a la guerra. I te n'hi vas anar. Però per què? En qualsevol altre afer com ara comprar un cotxe o anar fer un encàrrec tens el dret de demanar què m'hi espera allà? Altrament pagaries molt per cotxes dolents i faries encàrrecs per a sonats i et moriries de gana. És una mena de deute que tens amb tu mateix quan algú et diu vine fill fes això o allò altre t'hauries d'aixecar i dir miri senyor per què hauria de fer això per qui ho haig de fer i què n'acabaré traient? Però quan ve un tipus i et diu corre vine amb mi arrisca la teva vida pot ser que moris o que quedis tolit quan això passa ja no hi ha drets que valguin.

(...) Quan els exèrcits es posen en marxa i les banderes onegen i es difonen eslògans aneu amb compte nois perquè són les castanyes d'algú altre que estan al foc i no les vostres. El que fas és lluitar per paraules i no estàs fent un intercanvi honest no és la teva vida per alguna cosa millor".

Johnny va agafar el fusell, Dalton Trumbo. Traducció d'Albert Pijuan. Angle Editorial, primera edició octubre del 2016.

- d. 1996 Coberta del llibre *Érase una vez la paz*: La Fundación de la Comisión Española de Ayuda al Refugiado. Aquest recull de contes vol cridar l'atenció sobre la utilització de nens en els conflictes bèl·lics de molts països

- e. 2004 donació de Tàpies i Saramago, obra *Una inesgotable esperança*, a Elkarri, moviment pacifista que cerca la resolució del conflicte basc

Text de Saramago:

És cert que existeix una terrible desigualtat entre les forces materials que proclamen la necessitat de la guerra i les forces morals que defensen el dret a la pau, però també és cert que, al llarg de la Història, només amb la voluntat dels homes la voluntat d'altres homes ha pogut ser vençuda. No ens hem de confrontar amb forces transcendents, sinó, i només això, amb altres homes. Per tant, es tracta de fer més forta la voluntat de pau que la voluntat de guerra. Es tracta de participar en la mobilització general de lluita per la pau: és la vida de la Humanitat la que estem defenent, aquesta d'avui i la del demà, que potser es perdi si no la defensem ara mateix. La Humanitat no és una abstracció retòrica, és carn que pateix i esperit en ànsia, i és també una esperança inesgotable. La pau és possible si ens mobilitzem per aconseguir-la. A les consciències i als carrers.

Seqüència didàctica

Objectiu cultural: comparar obres pictòriques d'artistes que van influir Tàpies i reflexionar sobre el reflex dels conflictes bèl·lics en l'art.

Objectiu lingüístic: adquirir vocabulari i estructures per expressar i argumentar emocions i sentiments per a un nivell B1.

- **Funcions lingüístiques:** descriure obres d'art, fer interpretacions del possible missatge d'una obra d'art, argumentar el punt de vista amb què s'interpreta una obra d'art, fer comparacions d'obres d'art, expressar emocions.

Desenvolupament de l'activitat 1

1. Fem una breu explicació de context per als alumnes:

Tres dels artistes que més influència van tenir en Tàpies van ser: Pablo Picasso, Paul Klee i Joan Miró

*Sobretot per la seva concepció de l'art i el lligam entre artista i obra, que es podria resumir en la idea que l'ètica està per damunt de l'estètica. Tàpies defensava una concepció integral de l'artista en què tan important és l'obra com la personalitat. Tant de **Paul Klee** com de **Miró** en va llegir la seva obra escrita sobre la concepció de l'art i n'admirava el seu humanisme. Gràcies a **Picasso**, referent predecessor i contemporani, va formant la seva concepció vital i humana, tot reconeixent la seva pròpia cultura per, a poc a poc, anar-la transcendent.*

2. A continuació dividim la classe en grups i repartim una obra de cadascun dels artistes a cada grup. Les imatges van acompanyades d'unes preguntes per a cada obra. (veure Annex 1)

Demanem que reflexionin sobre les preguntes que hi ha en cada obra, tres de les quals són comunes per a totes les obres i una és específica de cada quadre i té relació amb algun dels seus elements (colors, elements que hi figuren, títol, etc.).

Les preguntes són les següents:

- a) Què veieu en l'obra?
- b) *Pregunta específica de cada obra.*
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

A continuació, deixem una estona perquè comparteixin les seves opinions amb el grup i després en fem una posada en comú amb la resta de grups.

Si cal, compartim amb els alumnes algunes de les claus sobre cada obra. (veure Annex 2)

Desenvolupament de l'activitat 2

Un cop s'han posat en comú les observacions de cada grup, plantegem una activitat que els alumnes podran fer a l'aula el següent dia de classe.

Es planteja que, amb els mateixos grups, el proper dia de classe hauran d'elaborar una obra relacionada amb l'antibel·licisme. Hauran de pensar quines emocions, pensaments o sentiments els evoca la idea de guerra i pau per després escollir una cartolina del color que els sembli més adient per fer un quadre del tema plantejat. A l'aula, el proper dia, proporcionarem les cartolines i els materials per a fer-lo: rotuladors, papers per retallar i pega per enganxar. Però ara hi poden pensar una mica per venir a classe amb algunes idees a partir de la interpretació de les obres que han fet en l'activitat 1.

A l'aula:

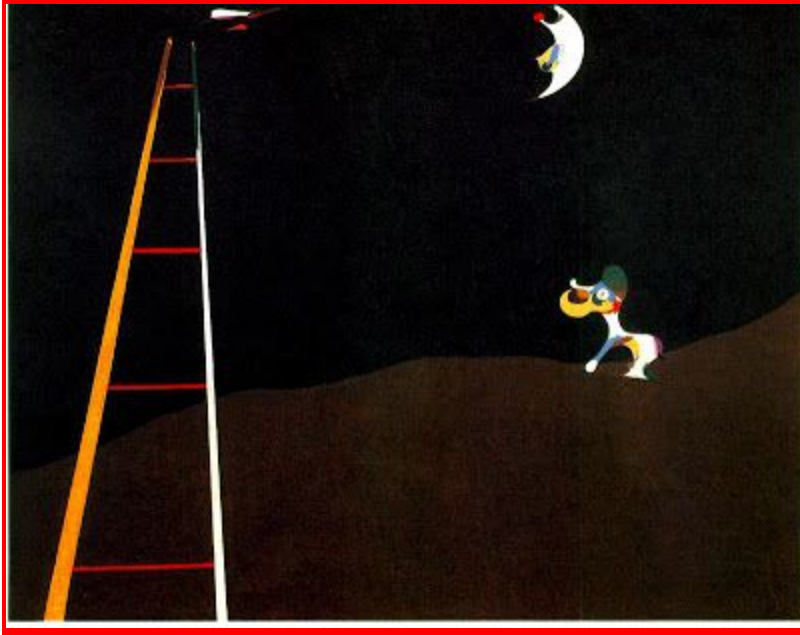
Aquesta segona activitat serveix de tancament de la visita a l'exposició. Abans de presentar de nou l'activitat, recuperem les obres treballades com a petit escalfament per fer memòria del vocabulari i les expressions apreses.

Tot seguit, fem un recordatori del plantejament:

Si haguéssiu de fer una pintura sobre la pau, què hi posaríeu? Trieu una cartolina, penseu que haureu de justificar la tria de colors i d'elements que hi poseu. Poseu-vos d'acord per elaborar una obra sobre la pau o l'antibel·licisme. Penseu un títol per a la vostra obra. I, finalment, prepareu una breu exposició oral per explicar què us evoquen els elements de la vostra obra i justificar-ne el color i les imatges que heu creat.

ANNEX 1

Joan Miró

Gos bordant la lluna, 1926

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Què representa cada element de l'obra?
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

Joan Miró

Home i dona davant un munt d'excrements, 1935

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Quin element simbolitza els excrements?
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

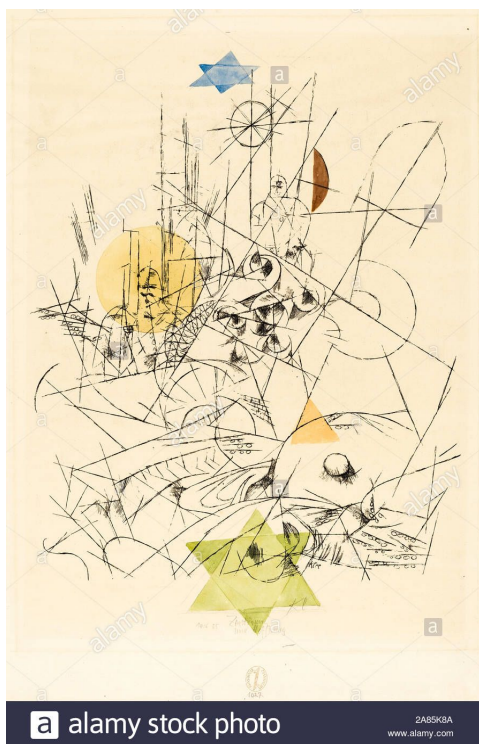
Joan Miró

L'escala de l'evasió, 1939

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Amb quin element de l'obra us evadiríeu de la guerra?
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

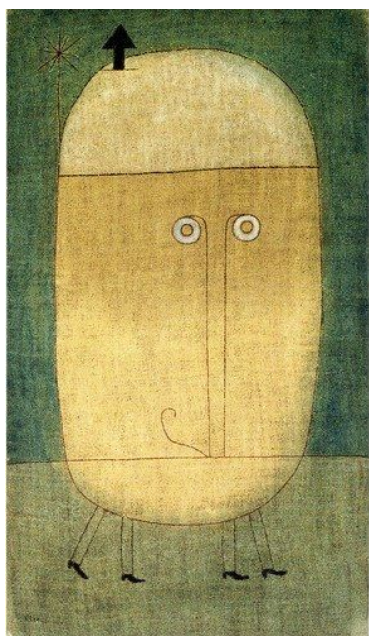
Paul Klee

Destrucció i esperança, 1916

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Quines emocions tenia l'autor en el moment de fer l'obra?
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

Paul Klee

La màscara de la por, 1932

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Quin element de l'obra us transmet por i quin no?
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

Paul Klee

Mort al camp de batalla. 1914.

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Què tenen en comú les obres de Klee?
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

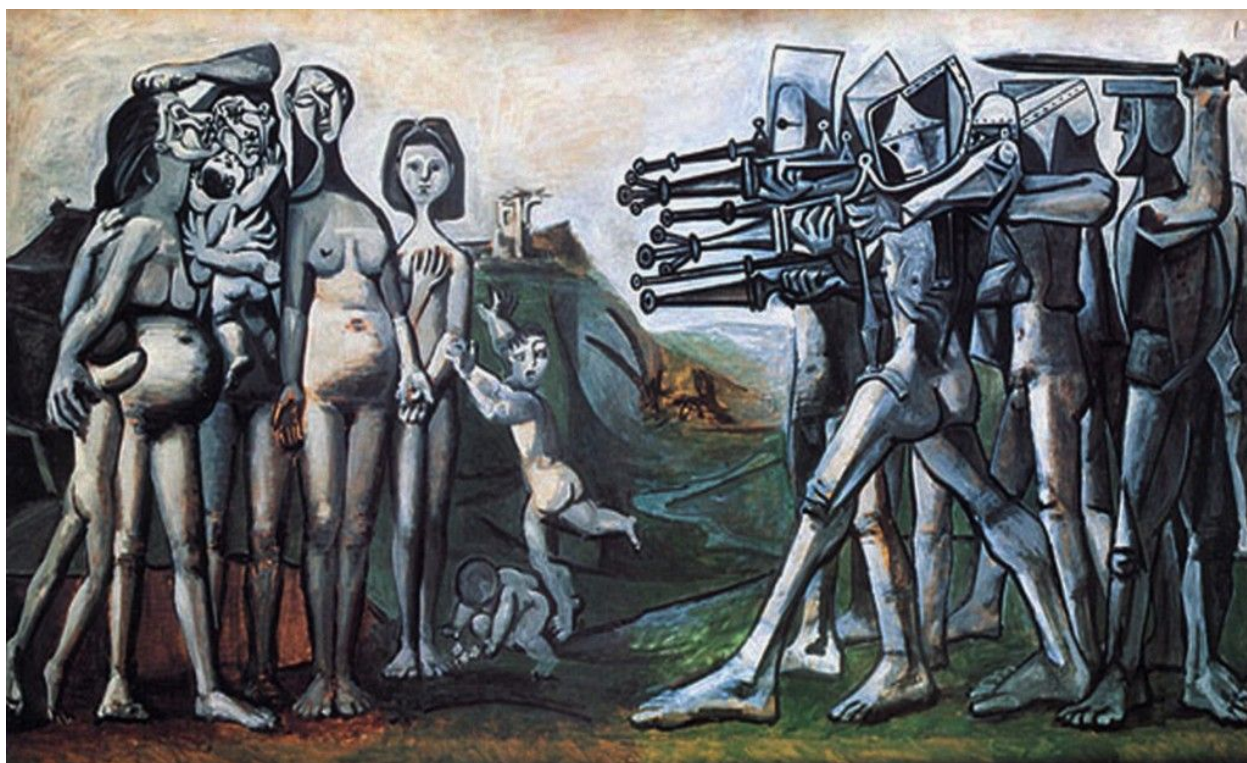
Pablo Picasso

Guernica, 1937

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Justifiqueu si aquesta obra és pacifista o antibel·licista.
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

Pablo Picasso

Massacre a Corea, 1951

- a) Què veieu en l'obra?
- b) Justifiqueu si aquesta obra és pacifista o antibel·licista.
- c) Creieu que el títol de l'obra reflecteix l'essència del quadre?
- d) Poseu un títol alternatiu a l'obra que representi el que us transmet.

ANNEX 2

Joan Miró

Gos bordant la lluna, 1926

L'escala com una bandera de la dissidència. Proclama pacifista contra les formes industrials de la violència.

Home i dona davant un munt d'excrements, 1935

Descripció, segons Miró, de les sensacions personals que vivia en el moment de fer l'obra:

“Inconscientment, vivia l'atmosfera de malestar característica de quan ha de passar fatalment alguna cosa greu. Com abans de ploure: el cap pesant, mal als ossos i una humitat asfixiant. Era un malestar més físic que no pas moral. Pressentia una catàstrofe i no sabia quina: van ser les guerres civil espanyola i mundial. Vaig provar de representar aquest ambient tràgic que em torturava i que sentia a dins de mi”.

L'escala de l'evasió, 1939

Pinta escales de l'evasió com una manera de proclamar el seu rebuig al drama de la Guerra Civil, els conflictes obrers i l'enorme carnatge de la Segona Guerra Mundial.

Paul Klee

Destrucció i esperança, 1916

Declarada la Primera Guerra Mundial, va ser reclutat com a soldat alemany, però és possible que no arribés a anar al front. Quan li va tocar servir a les Forces Aèries el van destinar a pintar camuflatges dels avions de combat.

El conflicte bèl·lic, en especial la mort al front dels seus amics pintors, com Franz Marc, van inspirar una sèrie de litografies presentades el 1916, amb títols tals com “Mort per una idea” o “Destrucció i esperança”.

La màscara de la por, 1932

L'allargat oval que defineix el contorn d'aquesta màscara de la por domina quasi totalment la superfície de la tela, on sembla difuminar-se pel poc contrast de color entre els diferents plans compositius. Juntament amb altres pintures de Klee, com *El Col·legial* o *Esborrat de la llista* —ambdues del 1933 i estil heterogeni— la seva *Màscara de la Por* és la primera que posa de manifest l'angoixa i el rebuig envers l'amenaça de la II Guerra Mundial i la instauració del règim nazi en l'Alemanya del moment.

La figura humana, com a centre iconogràfic de l'obra, ja no és tractada des d'un punt de vista imaginari i irònic, com venia desenvolupant de forma itinerant des de mitjan anys vint, sinó des de la desolació davant l'imminent conflicte bèl·lic que assolaria Europa.

Mort al camp de batalla. 1914

“Els homes sempre han vist en la psique quelcom profundament misteriós. La mort de l'home suscitava la pregunta per la seva naturalesa: què passa amb l'ànima quan el cos mor? L'escueta resposta que l'ànima mor amb el cos i només continua existint en el record dels vius mai ha estat del tot satisfactòria per a l'ésser humà.

En l'art sovint trobem representacions de l'ànima [...] en les quals, després de la mort, l'ànima immortal s'eleva a regions superiors [...] en el gravat de Paul Klee els soldats morts s'eleven al cel nocturn.”

Extret de: *Atlas de Psicologia, Volum 1*. Hellmuth Benesch

Pablo Picasso

Guernica, 1937

En un principi, l'autor pensava presentar una al·legoria a la llibertat de l'[art](#), però va canviar d'idea en assabentar-se del [bombardeig de Guernica](#), que va tenir lloc el dilluns [26 d'abril](#).^[3] El dissabte [1 de maig](#) de [1937](#) Picasso va assistir, juntament amb altres intel·lectuals espanyols, a la multitudinària manifestació del primer de maig, on milers de parisencs van exigir justícia pel bombardeig de Guernica. Va ser llavors que va decidir que pintaria un quadre sobre aquests fets. Aquell mateix primer de maig, Picasso ja en va esbossar diversos estudis previs, al seu taller de París.

Massacre a Corea, 1951

Presenta una desolació general, amb les ruïnes al fons. Les ruïnes són un record d'[Hiroshima](#). Intenten transmetre que els [Estats Units](#) són els únics responsables de la [guerra de Corea](#). El riu és una frontera que separa les dues Corees, els civils dels soldats i les víctimes dels seus botxins. Un contrast encara més gran entre els dos grups és visible. Els civils estan nus, dibuixats amb formes arrodonides i línies corbes (dones i nens únicament) en total oposició als homes, rostres ocults, línies rectes i trencadisses, evocant la destrucció, la violència, l'agressivitat, etc. Aquest contrast mostra la diferència entre els homes i les màquines.

Inspirat en *3 de Mayo*, de Francisco de Goya

BIBLIOGRAFIA

1. Sobre les influències de Tàpies: Punt 4.1 *Qualitat humana de l'artista* de la tesi doctoral *Els escrits estètics d'Antoni Tàpies* realitzada per Eulàlia Tort:

<https://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/299203/Tesi%20doctoral%20Eul%20C3%A0lia%2020Tort.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2. Sobre el significat de la cadira:

https://www.ara.cat/suplements/diumenge/cadira-lloc-prop_i_0_1350464970.html

3. Sobre les pintures relacionades amb la guerra:

- Joan Miró i el significat de l'escala

https://www.elnacional.cat/lallanca/ca/profunditat/jordi-galves-miro-escala_339405_102.html

- Paul Klee i el significat de la màscara

<https://historia-arte.com/obras/mascara-de-miedo>

4. Fragment de la novel·la *Johnny va agafar el fusell*:

<http://albertgarciacatalan.blogspot.com/2017/01/johnny-va-agafar-el-fusell.html>

5. Sobre Tàpies i la seva trajectòria artística i context social:

https://ddd.uab.cat/pub/butfacciepolSOC/butfacciepolSOC_a2012m2d27n56/spip.php@rubrique280

<https://fundaciotapies.org/wp-content/uploads/2019/10/CAT-PM-Teatre-5.pdf>

6. Tàpies i actes pacifistes: *Una inesgotable esperança* (Tàpies i Saramago):

<https://subastareal.es/pintura/antoni-tapies-y-jose-saramago-una-inagotable-esperanza-4360>

7. Donacions: obra *Empremta de mà* (1974) donada a CCOO per col·laborar amb la reconstrucció del Vietnam.

<http://ccoo.cat/noticia/140960/CCOO-de-Catalunya-mostra-una-reproducci%C3%B3-de-l%27obra-%E2%80%9CEmpremta-de-m%C3%A0%E2%80%9D-d%27Antoni-T%C3%A0pies>

8. Simbologia de l'obra de Tàpies:

<http://tapiesbatxillerat.blogspot.com/p/llenguatge-i-simbologia.html>

<https://joiamagazine.org/cat/altres/705-les-t-de-tapies>

9. 15 artistes contra l'apartheid:

<http://kora.matrix.msu.edu/files/50/304/32-130-1B14-84-ESR%20artists%20world%20opt.pdf>

10. Sobre l'obra *Johnny va agafar el fusell*:

http://teatro.es/++resource++plonetheme.teatro.images/multimedia/revistas/ep/074/00000039.tif_pdf.pdf

<http://projectetraces.uab.cat/tracesbd/avui/av02106.pdf>